INTERAKTIONSPROCESSEN SOM INTEGRERENDE LED IMELLEM BESLUTNINGS- OG MAGTTEORI

IB DAMGAARD PETERSEN

I DEL
MAGTANALYSE

INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

I en tidligere artikel i dette tidsskrift (1)*) har jeg forsøgt en vurdering af beslutningsprocessen som udgangspunkt for studiet af international politik. I den omtalte artikel gjorde jeg opmærksom på, at vi måtte finde frem til variable, der kunne bruges både, hvor vi betragtede den lille beslutningsenhed, og, hvor vi betragtede statssystemet som helhed. Kun herigennem ville det blive muligt at samarbejde resultater opnået på en lang række videnskabelige områder i en mere generel teori for international politik. Denne teori ville i så fald komme til at forme sig som en generel handlingsteori for stater, opfattet som beslutningssystemer.

I et forsøg på at anstille nogle foreløbige betragtninger herom sammenlignede jeg forskellige spekulativt opstillede variable, der gjorde krav på denne universalitet, med det empiriske materiale i to studier over udenrigspolitiske beslutningsprocesser (2). Efter de dér anstillede betragtninger fandt jeg det formålstjenligt at arbejde med to klassificerende variable, nemlig værdi og kapacitet, der analytisk opfattedes som afledet af én fundamental variabel, nemlig interaktion (samspil). Jeg konstaterede endvidere, at ville jeg benytte disse to variable som grundlag i beskrivelsen, måtte det være påkrævet nærmere at undersøge forholdet mellem værdi og kapacitet (motivation og magt) under anvendelse af en samspilsmodel. De undersøgte empiriske studier og de foreliggende beslutningsteorier viste, at beslutnings- og magtteori ikke forelå samarbejdet i én fælles teori. Nærværende artikel er tænkt som et forsøg på at skitsere en teoretisk løsning på dette problem.

Analysen af magtpolitiske forhold hører til blandt de mest komplicerede problemer inden for såvel politisk videnskab som inden for økonomi, sociologi og psykologi.

*) Følgende tal i parentes henviser til kildefortegnelsen bagest i artiklen, medens romertal henviser til noter nederst på siden.

Som indledning er det her først og fremmest tanken at analysere magtbegrebet i relation til enkle situationer med få handlende enheder. Formålet er imidlertid at forsøge en generalisation af de resultater, som analysen måtte indebære, til at omfatte også mere komplicerede forhold under anvendelsen af en økologisk model.

To af de seneste forsøg på at samle vor viden om begreber som magt og indflydelse i relation til beslutningssituationer er foretaget af Dorwin Cartwright (1965) og Edmund Dahlström (1966).

Cartwrights artikel rummer en oversigt over forskellige måder at behandle disse problemer på inden for en mangfoldighed af videnskabsgrene og en kritisk bedømmelse af de enkelte fremgangsmåder, der har til formål at isolere træk, der kan danne grundlaget for opbygningen af en mere omfattende magtteori (3).

Cartwrights generelle konklusioner viser hvor stærk vægt, der må lægges på at opfatte begreberne indflydelse og magt som et element, der indgår i en interaktionsprocess. På dette punkt sætter Dahlström ind støttet til en lang række forfattere, idet Dahlströms analyse dog er underlagt den begrænsning, som han har pålagt den ved en snæver definition af begrebet magt (4). For at skitsere problemstillingen vil vi i det følgende ret fyldigt referere Dahlströms undersøgelse og løbende diskutere forskellige sider af den.

DISKUSSION AF DAHLSTRÖMS MAGTBEGREB

I den videnskabelige litteratur er begrebet magt blevet anvendt i meget skiftende betydning. Det samme er tilfældet med begrebet indflydelse. Magt kan benyttes i en bred betydning omfattende benyttelsen af alle typer af magtresourcer som f. eks. tvangsmagt, legitim magt, evne til at belønne eller indgyde hengivenhed, ekspertviden m. v. Dahlströms definition på magt, der er inspireret af Robert Dahl, er baseret på en mere begrænset brug af ordet. Den går ud fra, at B, hvorover der udøves magt, ikke af sig selv vil gøre, hvad A, der udøver magt, ønsker han skal gøre. Anvendelsen af ydre belønninger eller sanktioner implicerer den begrænsede brug. Robert Dahl definerer magt på følgende måde: »A har magt over B, dersom han kan få B til at gøre noget, han ellers ikke ville have gjort«. Magt i en mere udvidet brug af ordet omfatter også ændring i handlemåde motiveret af »interne grunde«. B udfører for eks. de handlinger, man ønsker han skal udføre, fordi hans samvittighed fortæller ham, at han skal gøre det, eller fordi han er i overensstemmelse med A's tankegang, værdier eller intentioner (5).

Forskellen imellem det snævre og brede magtbegreb fremtræder tydeligere i sine konsekvenser, når vægten lægges på motivation som følge af tilegnede værdier. Jeg vil her henvise til Parsons kulturbegreb, der tager

sit udgangspunkt i de tilegnede værdier (I). Vi må herudfra se magtbegrebet i videre forstand som særligt knyttet til de regulerende funktioner i integrerede samfund med ét fælles kulturmønster. Det er således almindeligt antaget, at loven i første instans hviler på borgernes retsfølelse og ikke på de tvangsmidler, der står til rådighed for staten. Det vi forstår ved tvangsmagt, eller magtudøvelse i snævrere forstand, er vi omvendt vant til at betragte som særligt knyttet til samspillet imellem enheder, der er mindre stærkt integrerede og som hver for sig er karakteriseret ved særegne kulturmønstre i Parsons forstand. Forholdet mellem stater eller mellem et slummilieu og dets omgivelser m. v. reguleres ofte ved hjælp af magtudøvelse i mere snæver forstand. Et begreb som »stiltiende forståelse«, der anvendes af både amerikanske og franske forfattere om en regulering af visse forhold i international politik ud fra erkendelsen af visse fællesinteresser i situationen, kan siges at indebære en embryologi til et fælles kulturmønster baseret på fælles værdier. Det er karakteristisk, at eksempler på anvendelsen af sådan »stiltiende forståelse« er knyttet til situationer, hvor indholdet af tvangsmidler er blevet reduceret. Visse bremser på våbenkapløbet mellem Sovjet og Amerika kan i perioder have været udtryk for en sådan stiltiende forståelse (II). Denne polarisering af det snævre og brede magtbegreb udelukker naturligvis ikke, at magt i snæver forstand kan benyttes inden for et mere integreret samfund. Anvendelsen heraf vil imidlertid, hvis vi skal

I. For Parsons er udgangspunktet for en formulering af et kulturbegreb det faktum, at objekter i situationen set fra den handlende persons side får mening, at denne mening organiseres i systemer og er fælles for en flerhed af handlende, som interagerer med hinanden.

På trods af forskelle imellem personlighedssystemer og sociale systemer er der kun én fælles kulturel basis i et socialt system. De samme adfærdsprocesser henfører på én gang til personlighedsfaktorer og til sociale systemer. Bindeleddet er tilegnelse af visse sociale værdier. Vi må dog tilføje, at et tilegnet værdisystem aldrig fuldstændigt svarer til det fælles værdisystem. Det er altid specialiseret og individuelt.

For at kunne samvirke må de parter, der udgør elementerne i et handlingssystem kunne meddele sig til hinanden i form af visse konventionelt fastlagte normer, sprognormer for eks. For så vidt som et systems opretholdelse og funktion hviler på den effektive kommunikation af intentioner er en vis *konformisme* med systemets betydningsformer en primær forudsætning for systemets stabilitet. En parts evne til at samvirke meningsfuldt med en anden afhænger af de to parters opfyldelse af de forventninger modparten nærer, således som disse er defineret igennem *et system af fælles normer*. (6)

II. Jvf. for eks. MacNamaras ganske vist offentligt tilkendegivne interesse i ikke at udvikle et særligt antimissil system til beskyttelse mod et angreb fra Sovjet. (cit. fra Survival. April 67).

»It is the virtual certainty that the Soviets will act to maintain their deterrent which casts such grave doubts on the advisability of our deploying the Nike-X system for the protection of our cities against the kind of heavy sophisticated missile attack they could launch in the 1970's. In all probability all we would accomplish would be to increase greatly both their defense expenditures and ours without any gain in real security to either side.« Tale 23. 1. 1967. (7).

følge Parsons, være underlagt visse begrænsninger, hvilket igen hænger sammen med systemets ligevægt. Eksempelvis, vi kan betale en mand for et stykke arbejde, men ikke true ham til det, hvis sanktionen indebærer en krænkelse af hans person.

DAHLSTRÖMS BEGREBSRAMME

Dahlströms udgangspunkt ved studiet af magt som et element i en interaktionsproces er to aspekter i interaktionsforholdet, nemlig »indflydelsesaspektet« og »bytteaspektet«. Vi kan illustrere det første igennem et eksempel hentet fra Bernhard Cohen, der i en studie over den politiske proces har konstateret forskelle i den måde, hvorpå den politiske proces forløber, alt efter som opinionen er stærkt aktiveret eller ikke. Dette er indicerende for en sammenhæng imellem en vis aktivitet, dennes intensitet og bestemte reaktioner i regeringsmilieuet. Det anførte er et eksempel på »indflydelse og virkning« (8). Her er magtrelationen baseret på et ensidigt kausalt forhold, hvor ét element påvirker et andet. Som omtalt er dette en almindelig måde at betragte magtforholdet på. En handlende enhed siges at besidde magt i det omfang, den er i stand til at modificere andre enheders handlemåde. Dette aspekt i interaktionsforholdet betegnes af Dahlström som »indflydelsesaspektet«.

Et andet aspekt i interaktionen er udvekslingen af værdier eller »utilitet« for at benytte et socialpsykologisk udtryk. Interaktionen resulterer i en varierende grad af belønning eller udkomme for hver af de handlende parter, hvis deltagelse er motiveret af et sådant resultat (9). Deltagelse heri er samtidig forbundet med omkostninger af forskellig slags, risiko, arbejde el. l. Set fra dette synspunkt optræder interaktionen som en form for økonomisk transaktion i løbet af hvilken deltagerne får et udbytte og pådrager sig omkostninger.

Et andet aspekt i interaktionen er udvekslingen af værdier eller »utilitet« magt«, der svarer til en side i magtrelationen imellem A og B. Ved at betragte interaktionen alene ud fra den ene parts standpunkt centreres opmærksomheden om denne. I modsætning hertil står den »totale magt«, hvorved forstås en samtidig betragtning af begge sider af magtrelationen. Det vil sige både A's partielle magt over B og B's partielle magt over A.

ANALYSE AF MAGTSPILLET

Dahlström bygger i sin analyse af magtspillet på Robert Dahl, der fremhæver fire typer af faktorer (10):

»1. Ressourcer, der er tilgængelige for deltagerne til brug for udøvelse af indflydelse over andre, for eks. penge, viden, overtalelsesevne, position i hierarki og institutionaliseret dominans.

2. Ressourcer, der benyttes af en deltager for at udøve indflydelse på andre deltagere.

3. En deltagers magt defineret som udøvelse af indflydelse. Den mængde magt, der står til rådighed for en person betragtes som en funktion af antallet af deltagere, hvorover der øves indflydelse (magtens udstrækning), det antal handlingsfelter på hvilke der øves indflydelse over andre (magtens rækkevidde) og den styrke, hvormed magt gøres gældende over for hver deltager på hvert enkelt felt (magtens intensitet).

4. Værdien af udfaldet af interaktionen for deltageren (grad af succes).«

Disse fire typer af faktorer benævnes:

1. Magtressourcer.
2. Anvendt magt.
3. Magt eller indflydelse.
4. Målopfyldelse.

Forskellige af disse faktorer har været anvendt som »indikatorer« for magt, således magtressourcer, graden af målopfyldelse eller evne til at påvirke resultatet for andre og sig selv. Der skal her gøres et forsøg på at se disse forskellige typer af faktorer i forbindelse med en mere fuldstændig beskrivelse af et magtspil. Dahlström benytter her som udgangspunkt det forhold, at magtressourcerne kan betragtes som værdier (positive eller negative) ved hjælp af hvilke den magtudøvende part handler sig til indflydelse og lydighed hos en anden part. Magtressourcerne opfattes som et led i en interaktionsproces set fra »bytteaspektet«.

Denne måde at opfatte magtrelationen på tillader Dahlström at benytte den model for interaktion, der er opstillet af den amerikanske sociolog George C. Homans.

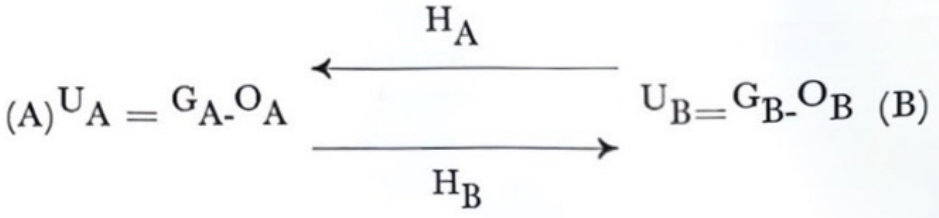
»BYTTEMODELLEN«

To parter A og B står i et interaktionsforhold til hinanden. I forbindelse med denne interaktion opnås visse fordele, sociale goder, og pådrages visse ulemper, omkostninger.

Nettoudbyttet for de to parter vil bestå i en subtraktion af værdien af de sociale goder, der opnås, fra værdien af de ulemper, handlingen medfører (III).

III. Homans arbejder med præferencer og måler værdien af en aktivitet ud fra værdien af den samme mængde aktivitet (anstrengelse) benyttet i den næstbedste sammenhæng. Denne betragtningsmåde, der overtages af Dahlström, er praktisk ved umiddelbart at kunne sættes i relation til beslutningsprocesser, hvor der er tale om valg mellem alternativer og ved at tillade et arbejde med situationens

U = nettoudbytte
G = gode
O = omkostning
H = handling.

MODELLENS FORUDSÆTNINGER

Før vi går videre med Dahlströms ræsonnementer kan det være rimeligt ganske kort at diskutere denne models forudsætninger.

Fundamental for anvendelsen af Homans model er opfattelsen af, at de involverede parter ud fra de forudsætninger, de besidder, ønsker at maksimere deres udbytte af de interaktionsprocesser, hvori de deltager. Denne betragtningsmåde er hentet fra økonomien, hvor den nu er *delvis* forladt.

Det betyder dog ikke, at vi ikke med fordel vil kunne anvende denne antagelse her. Vi kan allerede i denne forbindelse henvise til Parsons forsøg på at overføre økonomiske betragtninger til det politiske område (IV).

Vi bør endvidere tage i betragtning, at økonomerne først og fremmest er ved at forlade denne betragtningsmåde, fordi de økonomiske modeller, der anvender penge som målestok, ikke kan bringes til at omfatte en række forhold, der ikke gøres op i penge. Ved at anvende betegnelsen socialt gode og i første omgang anvende præferencer i stedet for mere

komponenter uden først at skulle gennemføre en mere kompliceret måling af værdier. Analyser af en række beslutninger vil vise, hvorledes visse typer af aktivitet foretrækkes frem for andre, hvorved vi får et empirisk grundlag for opstillingen af en præferenceskala hos deltagerne.

IV. Efter Parsons kan en nyttig metodologisk model for analyse af handlinger i relation til omverdenen opstilles ved at gå ud fra den økonomiske udbud – og efterspørgsels-model. En række forskellige former for adfærd står til rådighed, der involverer en større eller mindre grad af omkostninger i form af sanktioner fra omverdenen. Af disse former for adfærd vil vi kunne udvælge én, der indebærer de færreste omkostninger i form af sanktioner fra omverdenen. Der må formodes at være et ligevægtspunkt, hvor de to kurver for utilitet og disutilitet skærer hinanden. Dette optimale punkt må efter Parsons mening defineres som en funktion af interaktionssystemet, snarere end som en funktion af den enkelte handlende enheds målforestilling. (11).

eksakte målinger af værdier har Homans genskabt den økonomiske model i en større sammenhæng. Økonomernes problem har først og fremmest været at finde frem til nye måleenheder, hvorved de har nærmet sig de psykologiske og sociologiske videnskaber for eks. gennem studiet af beslutningsprocesser, inden for operationsanalyse m v. Samtidig er det værd at erindre om, at den klassiske økonomiske forestilling om »economic man«, der havde fuld information, var uendelig følsom over for ændringer i værdier og som maksimerede sin målsætning i økonomiske termer, i en lang periode har været en model, der med held er blevet anvendt, og som derfor har haft betydelig praktisk og teoretisk værdi, som en tilnærmelse til de virkelige forhold.

Som eksempel på en analog begrebsdannelse inden for international politik, som har vist sig at kunne anvendes i anlysen af internationale forhold, kan man nævne Hans J. Morgenthaus »concept of interest defined in terms of power« (12).

Opfattelsen af statsmændenes ønske om at maksimere statsmagten med henblik på fremme af visse ikke nærmere bestemte »nationale interesser« har meget tilfælles med den økonomiske betragtningsmåde. Det er typisk, at Morgenthaus kritikere netop retter deres kritik mod opfattelsens snæverhed. På samme måde som økonomien tidligere opfattedes som en autonom disciplin, opfattes den internationale politik af Morgenthau som en autonom disciplin. Medens økonomien arbejder med økonomiske værdier, arbejder Morgenthau med et mindre gennemarbejdet men derfor ikke mindre klart værdibegreb, magt, og med forestillingen om, at deltagerne i magtspillet ønsker at maksimere deres værdi.

Både den økonomiske betragtningsmåde og Morgenthaus falder, fordi de er for snævre til at redegøre for *alle* relevante forhold. Ikke desto mindre har Morgenthaus model igennem en lang periode og endnu den dag i dag vist sig at have praktisk og teoretisk værdi i analysen af international politik (13).

På et givet tidspunkt vil Homans socialpsykologiske model måske blive angrebet på samme måde, som de her nævnte, men foreløbig kan vi konstatere, at det udgangspunkt, der er taget af Homans i én henseende opfylder de krav, som stilles af kritikerne af den realistiske skole; det tager sigte på et mere omfattende område ved at være baseret på analysen af mere fundamental menneskelig adfærd. På det stade, hvor vi befinder os, må det være tilladt at anvende en betragtningsmåde, der foruden at stemme med almindelig »common sense« i lang tid har vist sig at kunne anvendes som en rimelig tilnærmelse til virkeligheden inden for et specialiseret teoretisk område, der berører en mindre omfattende del af det sociale handlingsliv. Homans betragtningsmåde behøver ikke at implicere uendelig føl-

somhed over for ændringer i værdier. Tværtimod er der meget, der tyder på, at vi må arbejde med tærskelværdier (V).

For at benytte tesen om deltagernes ønske om at maksimere deres værdier er det heller ikke nødvendigt at antage, at deltagerne besidder fuld information – tværtimod vil netop dette spørgsmål rejse en række interessante problemer.

På basis af opfattelsen af interaktionsforholdet som et »bytteforhold« og på basis af teorien om parternes maksimering af nytteværdien kan følgende hypotese opstilles:

»Jo større nettoudbytte, de involverede parter opnår af »bytteforholdet« jo mere tilbøjelige vil de være til at handle i denne retning« (14).

Modellen indebærer, at Homans tillige overtager forestillingen om faldende marginalnytte. Undersøgelser, der omtales hos Dahlström, viser, at den »behovscyklus«, som kan antages at bestå, eller for at blive i det økonomiske sprog, »faldet i marginalnytte«, er forskellig for forskellige typer af sociale goder. Visse goder, der står i forbindelse med opfyldelsen af elementære behov har stærkt aftagende marginalværdi, medens andre som for eks. prestige og magt har en langt fladere kurve, det vil sige, at marginalværdien falder langsommere. Blau har suppleret Homans betragtninger på dette punkt med en hypotese om stigende aspirationsniveau ved stigende grad af succes (15).

Der findes efter Dahlströms opfattelse endnu alt for få undersøgelser til, at vi kan bevæge os med sikkerhed på dette felt. Det er dog påvist, at hypotesen kan verificeres på enkeltområder. Der findes ingen undersøgelser, der sætter de to hypoteser om aftagende udbytte og stigende aspirationsniveau i relation til hinanden (16).

Fænomener af denne art har efter min mening bidraget stærkt til at gøre *værdibegrebet* så vanskeligt overskueligt. Betragtes værdier, der indgår i et interaktionsforhold mellem enheder over en periode vil værdierne ifølge disse hypoteser kunne variere. Sålænge vi imidlertid ikke har fast definerede funktionssammenhænge, så længe vi ikke ved om funktionerne er kontinuerte (VI) eller ikke, vil vi for hvert træk i et magtspil eller for hver udvikling i en international situation være tvunget til at rekonstruere hele værdifeltet ud fra en statisk betragtning, en opgave, der med de midler, der står til rådighed for forskeren i dag, er næsten umulig at løse.

Det afgørende gennembrud inden for analysen af beslutningsprocesser vil efter min mening være snævert knyttet til påvisningen og verifikationen

V. Ved tærskelværdier forstås her værdier af en sådan størrelse, at de udløser handling. Den tilgrundliggende hypotese går ud fra, at ændringerne i værdierne må have en vis størrelse, før der reageres på dem.

VI. En kurve er kontinuert, hvis den ikke er brudt af et eller flere steder. Det vil sige, hvis der for alle værdier af x findes en værdi af y.

af sådanne funktionssammenhænge. Her vil udarbejdelsen af nye målemetoder få en central placering.

DAHLSTRÖMS TILLEMPNING AF THIBAUT OG KELLEYS MAGTSPIL

I det følgende gives af hensyn til forståelsen en ret udførlig redegørelse for Dahlströms analyse af magtspillet under inddragelse af spilteoretiske opstillinger i beskrivelsen.

Homans værdibegreb byggede, som vi har omtalt ovenfor på præferencer (17). Dette implicerer, at omkostningsfaktoren ikke alene udgøres af de direkte ulemper, der er forbundet med en vis handlemåde, men også omfatter værdien af den samme energi benyttet i den næstbedste sammenhæng. Dette valg imellem alternativer, der udtrykker præferencer, er fundamentalt for hele den måde, hvorpå vi her har nærmet os valgsituationen i beslutningsprocessen.

Hvis vi derfor nøjere vil studere magtrelationerne set ud fra »bytteaspektet«, må vi finde frem til hjælpemidler, der tillader en samtidig betragtning af i hvert fald ét handlingsalternativ, der pr. definition bør være det næstbedste i et sæt af handlingsmuligheder.

For at overvinde denne vanskelighed vender Dahlström sig til Thibaut og Kelleys analyse af magtspil ved hjælp af spilteoretiske opstillinger (VII).

Thibaut og Kelley anvender imidlertid et andet magtbegreb end Dahlström, idet de antager, at kontrol med udfaldet af spillet for begge parter er indicerende for magtforholdet. Det hedder hos forfatterne: »I almindelighed kan vi sige, at A's magt over B vokser med A's evne til at påvirke udfaldet for B« (18).

Ved at arbejde videre med dette begreb og i sidste instans sætte det i relation til det af ham selv anvendte magtbegreb lykkes det imidlertid Dahlström at løse det beskrivelsesproblem, han er stillet over for. Modsat udtrykket »kontrol med udfaldet« benytter Dahlström »afhængighed«, således at den part, der øver kontrol med udfaldet af spillet for den anden og dermed udøver magt, modsvares af denne anden parts afhængighed af den første for så vidt angår udfaldet af spillet.

Denne kontrol, respektive afhængighed, kan karakterisere begge parter i spillet, således at for eks. begge parter kan udøve en vis kontrol med udfaldet, mens samtidig begge er til en vis grad afhængige af modparten.

Den spilteoretiske opstilling kan benyttes til at demonstrere et interaktionsforhold imellem to parter, hvor der enten eksisterer fuldstændigt kend-

VII. Spilteorien grundlagdes af John von Neumann og Oskar Morgenstern i værket: »Theory of Games and Economic Behavior.« 1944. Spilteorien beskæftiger sig med den strategiske tænknings logik og matematik. For en indføring i emnet se: Knut Midgaard: Strategisk tenkning. Norsk Utenrikspolitisk Institut. Oslo 1965.

skab til modpartens og egne ønsker og eventuelle hensigter eller et delvist kendskab hertil, således at handlingsalternativerne ligger mere eller mindre klare i deres konsekvenser. Hvis vi, som Thibaut og Kelley gør, regner med fuld information, gør vi en antagelse, der nærmer situationen til den økonomiske model, hvor parterne besidder fuld information. Det vil dog være en heldig forenkling i første omgang at gøre denne antagelse. Spilteoretiske opstillinger kan, som ordet antyder, opfattes som et ganske almindeligt spil af en eller anden art, hvori det gælder om at vinde eller opnå bedst muligt resultat i henhold til en eller anden standard, for eks. få flest mulige points. Spilteoretiske opstillinger er meget enkle spil for så vidt som deres indhold består i en analyse af en enkelt situation med henblik på at vælge den fordelagtigste af flere mulige måder at »slå« på. Ved at ændre på værdierne i opstillingen kan man variere spillet. Det er disse muligheder for gennem ændringer i værdierne at anskueliggøre forskellige situationer, der har gjort spilteoretiske opstillinger til interessante og nyttige redskaber. Visse virkelige forhold kan afbildes på et sådant formalt område, mens andre ikke kan. Dette må undersøges i hvert enkelt tilfælde. Vi kan ikke slutte umiddelbart fra vore iagttagelser af spilteoretiske opstillinger til virkeligheden, men vi kan eksemplificere visse situationer på en nem måde, således at disse situationers implikationer for de enkelte parter anskueliggøres, for derefter at undersøge, om vi empirisk kan påvise virkelige situationer, der kan beskrives på denne måde.

Nedenfor ser vi afbildet en række af sådanne opstillinger (tavle I-III). Der findes et antal ruder med tal, nogle ruder med små bogstaver og nogle ruder med store bogstaver. De store bogstaver A og B betegner parterne. De små bogstaver betegner de valgmuligheder, hver af parterne har for at »slå«. A slår vandret og B lodret. Dér hvor de to valg krydser hinanden finder vi resultatet for parterne. Det vil sige, at hvis A i første spil vælger a_1 vandret og B for eks. b_2 lodret er resultatet $a_1b_2 = 5$. Femtallet angiver nu det antal points, som hver af deltagerne får.

Vi ser allerede i disse opstillinger en række interessante variationer

I		B		II		B		III		B	
		b_1	b_2			b_1	b_2			b_1	b_2
A	a_1	5	5	A	a_1	5	1	A	a_1	5	1
	a_2	1	1		a_2	1	5		a_2	5	1

i situationen, således som denne tegnes af de points, der er angivet i ruderne (19).

Hvis vi således betragter magtspillet som et spørgsmål om at kontrollere udfaldet af interaktionen og i første omgang undersøger, hvorledes udfaldet for A vil være på baggrund af de valgmuligheder, der gives for A og B, ser vi i tilfælde I, at A er *helt uafhængig* af B. A's resultat påvirkes ikke på nogen måde af det valg, som B foretager.

I tilfælde nr. 2 har B en vis kontrol med udfaldet, idet A er afhængig af både sit eget og modpartens valg, hvis han vil sikre sig højest mulig gevinst. A er følgelig *betinget afhængig* af B i tilfælde II. I tilfælde III har B ubetinget kontrol over A's resultat. A har ingen mulighed for at udøve direkte indflydelse på sit eget resultat. Han er *helt afhængig* af B. Vi har kun set, hvorledes A's udfald påvirkes, ikke hvorledes B påvirkes af variationen i situationen. Dette kan selvfølgelig gøres på helt analog måde, således at vi får en total beskrivelse af situationen set fra de to sider. De givne muligheder vil være følgende:

		B's afhængighed		
		helt uafhængig	betinget afhængig	helt afhængig
A's afhængighed	helt uafhængig			
	betinget afhængig			
	helt afhængig			

Går vi nu videre i analysen, kan vi konstatere, at der kan være en *større* eller *mindre* grad af *betinget afhængighed*. Pointsopstillingen gøres lidt mere raffineret ved en antagelse om, at de forskellige felter har forskellig værdi for de involverede parter, hvilket er en i høj grad realistisk antagelse.

IV		B		V		B		VI		B	
		b_1	b_2			b_1	b_2			b_1	b_2
A	a_1	÷10 7	+10 8	A	a_1	+10 7	÷10 8	A	a_1	5 5	1 5
	a_2	+10 8	÷10 7		a_2	÷10 8	+10 7		a_2	5 1	1 1

Der angives to tal i hver rubrik, således at det nederste svarer til det vandrette valg, som A foretager og det øverste til det lodrette valg, som B gør (tavle IV-VI). Tilfælde IV og V er eksempler på gensidig betinget afhængighed imellem parterne. På den anden side er der ikke som i de første tilfælde tale om, at begge parter får lige meget ud af et resultat, der svarer til en bestemt rude. Hvis vi tager for givet, at de to parters pointstal kan sammenlignes, er der meget mere på spil for B end for A. Selvom begge parter således har en vis mulighed for at øve indflydelse på den anden parts udbytte af spillet, har A betydelig mere kontrol med B end omvendt, dersom vi betragter magtspillet i dets totale aspekt, det vil sige fra begge sider.

I dette tilfælde taler Thibaut og Kelley om den *relative magt*, som A har over B i forhold til den magt, B har over A (20).

Igennem disse iagttagelser bliver vi i stand til at gå et skridt videre og begynde at tale om *interesseforholdet* mellem de to parter.

I tilfælde IV er der *sammenfald* mellem A's og B's interesser. De forskellige kombinationer resulterer i høje pointstal for begge parter eller lave pointstal for begge parter. Tilfælde V viser derimod en *interessekonflikt* (konflikt eller konkurrence). I de forskellige kombinationer svarer små værdier for én part til høje værdier for den anden part og omvendt.

Endelig viser det sidste tilfælde VI en situation, hvori interesserne er *gensidigt uafhængige*.

Vi kan nu tydeligere se, hvad Dahlströms begrænsning af magtrelationen indebærer. Ud fra Dahlströms definition af magt er det en betingelse, at B ikke frivilligt vælger det alternativ, der giver A det største udbytte. Magt i *begrænset forstand* implicerer konflikt imellem interesser. A foretrækker et alternativ, der ikke giver det bedste udbytte for B og A's valg af en strategi, der giver det største udbytte for ham, får B til at ændre sin handlemåde, således at han under de nu givne betingelser (der defineres af A's valg) opnår det bedst mulige udbytte (21).

Vi kan illustrere situationen ved benyttelse af en ny tavle (nr. VII). Vi går her ud fra, at der ligesom ved de tidligere spil eksisterer en fuldstændig kommunikation imellem parterne før valgene foretages, således at parterne kan forhandle om udfaldet. (Der er således i spilteoretisk forstand tale om en *sekvens*.).

I tilfælde VII har B ingen kontrol med udfaldet for A, og B kan følgelig ikke motivere A til at skifte strategi ved selv at skifte strategi. Eftersom A har fuldstændig kontrol med sit eget udbytte, kan B ikke give A noget »compliance incentive«.

I det tidligere nævnte tilfælde VI har vi et eksempel på gensidig uafhængige interesser. Spillet har endvidere et såkaldt »ligevægtspunkt« (nemlig a1b1), idet ingen af parterne har noget motiv til at skifte strategi, da

VII		B		VIII		B	
		b_1	b_2			b_1	b_2
A	a_1	o 7	5 7	A	a_1	÷5 +5	÷5 +5
	a_2	5 8	o 8		a_2	+5 ÷5	+5 ÷5

det kun vil resultere i et ringere udbytte og ikke vil kunne skade modparten. Ingen af de to parter har kontrol med modparten. Dette medfører, at ingen af parterne kan frembringe noget »compliance-incentive« hos modparten.

Ser vi på tilfælde IV illustrerer dette et eksempel på kompliceret sammenfald af interesser med gensidig betinget »kontrol«, eftersom der findes to ligevægtspunkter (nemlig a_1b_2 og a_2b_1) imellem hvilke parterne kan vælge. Enhver af parterne kan skade den anden ved at skifte strategi, men ved at gøre dette pådrager den part, der skifter strategi sig en omkostning i form af ringere udbytte. (Selvom dette er størst for B).

Dette indicerer, at *graden af betinget afhængighed* har sammenhæng med en deltagers *magt* og *motivering for at skifte strategi*. Tilfælde V er en illustration af dette. Der foreligger en interessekonflikt og afhængighedsrelationen er udtrykt ved en gensidig betinget afhængighed. For A er forskellene imidlertid ikke store, hvorimod de er betydelige for B. Således kan vi sige, at der for A foreligger en ringe gevinst ved magtudøvelse, men samtidig kun ringe omkostninger, hvorimod det omvendte er tilfældet for B. Det motiv, som A giver B til at skifte strategi er betydeligt større end det motiv, som B giver A til at vælge et andet alternativ.

Den følgende tavle (nr. VIII) angiver, hvorledes fuldstændig kontrol og én parts fuldstændige afhængighed af en anden ikke nødvendigvis medfører, at den dominerende part har megen magt over modparten.

I tilfælde VIII vil A vælge a_1, eftersom dette giver ham størst udbytte, medens B må stille sig tilfreds med det laveste udbytte, hvad enten han vælger b_1 eller b_2. Det faktum, at B er fuldstændig afhængig medfører, at A ikke kan give B noget motiv (»compliance-incentive«) til at ændre strategi. Hvis B skal kunne influeres, må han have mulighed for at forbedre sin situation ved at skifte handlemåde.

Thibaut og Kelleys centrale begreber »afhængighed« og »kontrol med udfaldet« kan sættes i relation til Dahlströms nøglebegreber, motiv til at udøve magt (power-incentive) og motiv til at adlyde (compliance-incentive) på følgende måde:

1. Jo mere betinget afhængig B er af A, jo større er B's motiv til at skifte strategi, når A skifter strategi. Da vi må formode, at A har en høj grad af kontrol med udfaldet, vil det sige, at B's motiv til at adlyde (compliance-incentive) er stort. Hvis derimod B er fuldstændig afhængig er der intet motiv for B til at skifte strategi og dermed ikke noget motiv til at adlyde.

2. A's grad af betinget afhængighed af B komplicerer billedet. Jo større denne betingede afhængighed er og jo mere gensidig afhængigheden er mellem A og B, jo stærkere er motivet for A til at skifte strategi, hvorved B's valg af strategi og udbytte vil blive påvirket. Jo større denne afhængighed er des mindre er imidlertid A's totale kontrol med udfaldet og tilsvarende større B's totale kontrol over udfaldet (22).

Dahlström slutter sin analyse af denne side af magtproblematikken med at fastslå, at der i litteraturen om magtforhold ikke er taget hensyn til denne dobbelte motivering i magtrelationen.

»Attention has not been given to these relationships in the litterature available on power. Power in the sense of influence exerted and influence received presupposes a double incentive relationship: The person who exerts influence and the person who is exposed to influence must both obtain a benefit from the influence exerted, respectively from the influence received. The potential leader must receive an incentive to utilize his power resources (power-incentive) and the individual who is being subjected to leadership must receive an incentive to subject himself to influence (compliance-incentive« (23).

VURDERING AF DAHLSTRÖMS ANALYSE

Før vi går over til at betragte mere komplicerede magtspil, er der grund til at standse op et øjeblik for at vurdere de resultater, som Dahlström er nået til gennem analyse af spilteoretiske opstillinger efter Thibaut og Kelleys mønster.

Lad os et øjeblik vende tilbage til de fire typer faktorer, som indledningsvis benyttedes til at karakterisere et magtspil, nemlig 1. Magtressourcer. 2. Anvendt magt. 3. Magt eller indflydelse. 4. Målopfyldelse.

Tager vi samtlige spilopstillinger I–VIII, der omhandler forholdet mellem A og B, kan vi antage, at samtlige spil er udtryk for mulige interaktionsforhold imellem parterne. Disse er karakteriserede ved et *sæt af værdier* i forbindelse med spillet. Det vil sige, at vi for hver rude har værdier, som dette felt repræsenterer for parterne. Supplerer vi nu med en henvisning til den interaktionsmodel, som Dahlström inspireret af Homans har indført i sine betragtninger, er det klart, at disse værdier er udtryk for nettoresultatet af det udbytte og de omkostninger, der er forbundet med

at handle på en bestemt måde under forudsætning af, at modparten handler på en bestemt måde. Det vil sige, at vi for at kunne opstille »matricen« på forhånd må udregne en række nettoresultater af forskellige former for interaktion, udtrykt i de to valg af strategi og det punkt, hvor de krydser hinanden. *Magtressourcerne* kommer med andre ord til udtryk i de værdier, der knyttes til ruderne. Det er imidlertid ikke nok at have gode kort på hånden, de skal også spilles. Her kommer vi til den næste faktor, den *anvendte magt*. A' og B's magtressourcer er begrænsede, således at de ikke kan spille alle 8 spil på en gang. Hvis vi alene holder os til den ene part A, kan vi forestille os, at han har ressourcer til at spille tre spil på én gang. Han har endnu visse ressourcer i behold, men ikke tilstrækkeligt til at han vil engagere sig i et fjerde spil samtidig. Avendelsen af hans magtressourcer kommer følgelig til udtryk i hans engagement i tre spil samtidig.

Den magt han udøver i forbindelse med de interaktionsforhold, der er knyttet til spillene, vurderes efter det antal deltagere (en), som han udøver magt over, og det antal områder (tre), hvorpå han udøver magt, og i den styrke, hvormed han udøver magt, det vil sige graden af modpartens betingede afhængighed.

Målopfyldelsen svarer til udbyttet af spillet for hver af parterne, det vil sige, en ny distribution af værdier som følge af interaktionsprocessen. (Denne distribution indeholder selvfølgelig også det specielle tilfælde, hvor distributionen forbliver den samme.)

Således som vi skematisk har fremstillet magtforholdet her i relation til en interaktionsproces svarer de forskellige faktorer i magtspillet til forskellige dimensioner eller sider i interaktionsforholdet.

Hermed er ikke sagt, at vi har beskrevet hverken magtspillet eller interaktionsforholdet udtømmende. Vi har blot henført de forskellige »magtfaktorer« til sider af interaktionsforholdet. Det bliver herigennem klart, at vi ikke kan undvære beskrivelsen af nogen af disse faktorer, hvis vi vil redegøre for magtforholdet som et relationsforhold.

Vi har stadig arbejdet med meget simplificerede forhold af hensyn til overskuelighed og tydelighed. Herved har vi skubbet en lang række vigtige problemer i baggrunden.

Vi har for eks.:

1. undladt at tage perceptionsproblemer (VIII) i betragtning, ligesom vi

VIII. Ved perception forstås den særlige måde en person opfatter sine omgivelser på afhængig af hele påvirkningssituationen. Eftersom en persons egne forudsætninger indgår i oplevelsessituationen vil forskellige personer kunne opleve den samme ting på vidt forskellig måde. Erling Bjøl har forsøgt at illustrere forholdet ved at sige, at forskellige typer personer har forskellig »optik«. Journalisten er særlig opmærksom på sensationelle forhold, officeren på forhold af militær værdi o. l. Se E. Tranekjær Rasmussen: Bevidsthedsliv og erkendelse. København 1964. Erling Bjøl: La France devant L'Europe s. 298 ff.

har forudsat fuld information. Vi får her straks flere nye plan ind i undersøgelsen, idet vi teoretisk i beskrivelsen kan arbejde med de perciperede værdier set fra begge sider og med en tavle, der rummer værdierne, således som de for et analytisk formål kan sammensættes af den viden, vi har om præferencerne på begge sider. Herved får vi i hvert fald tre forskellige matricer, der samvirker i magtspillet og komplicerer beskrivelsen.

Vi har endvidere:

2. udeladt alle dynamiske problemer i betragtningen,
3. kun betragtet interaktionsforhold med 2 deltagere,
4. ikke placeret magtforholdet inden for det almindelige handlingsliv. Vi vil her kun gå nøjere ind på 3 og 4.

Dahlström har på udmærket måde analyseret en række spilsituationer i relation til magtudøvelse. Dette er imidlertid sket inden for rammerne af en snæver definition af magt, der forudsætter konflikt eller konkurrence. Dahlström har rigtigt peget på, at der må eksistere et motiv for at øve indflydelse og et motiv til at underkaste sig den modificering af ens egen handlemåde, der er betinget af modpartens udøvelse af indflydelse. Denne motivering fremgår af spilletavlens sammensætning og tager sigte på skifte af strategi inden for denne ramme. Som naturligt for den simplificerede beskrivelsesmåde udelades alt, der ikke indgår i spillet. Der gøres imidlertid en stiltiende antagelse, som vi her vil gøre eksplicit, at spillerne nødvendigvis *må* spille dette spil. Det er, om jeg så må sige, en underforstået regel. Motiveringen ligger alene i de værdier, der fremgår af forskellige kombinationer af strategier. Motiveringen til overhovedet at indlade sig i et interaktionsforhold berøres ikke. Her kan vi uden videre anvende Dahlströms motivationsanalyse til generalisering. Dahlström påviser nødvendigheden af en dobbelt motivering i handlingssituationen mellem to personer, hvis en magtudøvelse skal finde sted. En dobbelt motivering i handlingssituationen er imidlertid *den almindelige forudsætning* for, at handling i form af interaktion kan tilvejebringes. Omkostningsfaktoren måles i denne forbindelse fortsat ved den samme energi anvendt i anden sammenhæng. I de spil vi har betragtet, har vi gjort den antagelse, at der var tale om den bedste og næstbedste form for interaktion imellem de to parter. Vi har imidlertid udelukket muligheden af interaktion med andre parter. De interessante perspektiver, som dette åbner, skal vi nærmere belyse i det følgende.

Thibaut og Kelley har ikke underlagt deres definition af magt en så snæver begrænsning som Dahlström. Dahlströms definition forudsatte konflikt eller konkurrence imellem parterne. Der er imidlertid for mig at se ud fra et systematisk synspunkt ingen særlig grund til at adskille konflikt og konkurrence fra det almindelige handlingsliv.

Set fra den handlende persons side foreligger der visse muligheder i handlingssituationen, som han udnytter bedst muligt ud fra sine forudsætninger. Den handlingslinie, som han tvinges til at følge under udøvelse af magt fra modpartens side, er principielt set den bedste under omstændighederne, der involverer den andens magtudøvelse i form af sanktion eller belønning. *Den magtudøvende part udøver magt ved at skabe sådanne betingelser i den andens handlingssituation, at én bestemt måde vil fremstå som den mest lønnende at handle efter, henset til de værdier, der kendetegner den person, der øves magt over for.* Dahlström har på udmærket måde analyseret magt i mere begrænset mening, men principielt kun behandlet et særligt tilfælde af det almindelige handlingsliv. Den der udfører en ordre, men principielt tilslutter sig den ordregivendes opfattelse af, at denne handlemåde er den bedste i det foreliggende tilfælde, det vil sige, hvor der består en vis overensstemmelse imellem parternes præferencer, han handler *på samme måde* ud fra den bedst mulige udnyttelse af handlingssituationen.

EN ØKOLOGISK MODEL FOR MAGTANALYSE

De ovenfor gengivne betragtninger nærmer os til en række forfattere, der har gjort sig til talsmænd for en *økologisk model for magtanalyse.* Cartwright skriver således: »De gængse teorier om indflydelse tenderer mod at understrege metoder for magtudøvelse, der anvender en eller anden handling, der specifikt rettes mod den, der øves indflydelse over for. Enkelte forfattere som Gilman (1962) og Rosenberg og Pearlin (1962) har i modsætning hertil eksempelvis inkluderet manipulation i deres liste over typer af indflydelse. Skønt manipulation ofte karakteriseres ved, at den person, der øves indflydelse over for, ikke er vidende om forsøget på at influere ham, indeholder den ofte tillige et andet vigtigt træk, som vi her kalder *økologisk kontrol.* Når O øver indflydelse over P ved hjælp af økologisk kontrol udfører han en handling, der modificerer P's sociale eller fysiske omgivelser under den forudsætning, at de nye omgivelser vil føre til den ønskede ændring i P ('s handlemåde) ... Principielt kan O influere P ved hjælp af økologisk kontrol, når P's adfærd er forudsigeligt knyttet til et eller andet manipulerbart forhold i P's fysiske eller sociale omgivelser« (24).

Denne definition på økologisk kontrol er igen underlagt en vis begrænsning i forhold til den opfattelse, som jeg her ønsker at gøre gældende, idet den sætter et skel imellem magt udøvet direkte mod P's person og magt udøvet gennem manipulation af hans omgivelser. Jeg skal her for at sammenføje de to kategorier i *én økologisk model* henvise til, at der i realiteten ikke eksisterer noget skarpt skel imellem den ydre fysiske verden og individet. Af psykologer betegnes denne almindeligt anvendte skelnen som uhen-

sigtsmæssig og hæmmende for forskningen. Forholdet mellem omverden og individ kan opfattes som en kæde af fysisk-fysiologiske overgange (25). Herved bliver vi i stand til at opfatte omverdenen som omfattende også påvirkninger rettet direkte mod en person.

Hvis vi således opfatter hele den sansede omverden som ét handlingsfelt, hvor de enkelte elementer tillægges værdi i overensstemmelse med de tilegnede værdier, og hvori eksisterer visse sandsynligheder for handling fra andre enheders side, definerer vi et handlingsrum, hvor det afgørend princip er handling i overensstemmelse med maksimering af værdier i en social sammenhæng, svarende til Parsons »bevarelse af adfærdsmønstre, ligevægtstendens el. l.«

Hvis vi ville drive analysen endnu længere, kunne vi sige, at motivbasis svarede til afvigelse fra de grænser inden for hvilke de sæt af variable, der karakteriserer de involverede parter som systemer, kunne variere. *Herved ville vi kunne analysere interaktionsforholdet som ændringer i to systemer, der gensidigt modificerede hverandres omgivelser. Forudsætningen for interaktion i de hele taget måtte da være, at parterne som systemer rent faktisk modificerede hverandres omgivelser.*

Denne forudsætning måtte i så fald formodentlig kvalificeres ved antagelsen af visse tærskelværdier, der måtte overskrides før ændringer i omgivelserne rent faktisk modificerede systemets variable. Der må herske en sammenhæng imellem et systems integrationsgrad og den påvirkning, der skal til for at fremkalde en ændring i de variable. Hvis systemet er karakteriseret ved et højt interaktionsniveau, vil selv små ændringer i omgivelserne bringe forstyrrelse i det fintmaskede net, som interaktionsmønsteret aftegner, og derfor provokere ændringer i systemet, der tenderer mod at genoprette den tidligere tilstand i systemet. Hvis systemet omvendt er karakteriseret ved et lavt interaktionsniveau vil maskerne i det interaktionsmønster, der karakteriserer systemet, være så store, at små ændringer i omgivelserne ikke nødvendigvis medfører ændringer af kvalitativ karakter i systemet og derfor ikke fremprovokerer ændringer i de variable.

Set ud fra en økologisk betragtning kommer en interaktion i stand gennem en aktivitet fra én parts side, som modificerer en anden parts milieu på en sådan måde, at der udløses en aktivitet fra dennes side inden for det samme handlingssystem.

Den økologiske opfattelse hviler på en ekstrem forenkling af magtbegrebet og dettes opgåen i det almindelige handlingslivs forudsætninger. Herved skabes et udgangspunkt af meget stor generalitet. Man kan da spørge om synsmåden mister sin praktiske værdi. Synsmåden er imidlertid bevidst anlagt for at magtproblemet kan tilpasses en mere omfattende teori for det sociale og politiske handlingsliv. I sine konsekvenser vil den økologiske betragtningsmåde tillade os:

1. At forlade den deterministiske kausalopfattelse og erstatte den med en sandsynlighedsmodel.
2. At anvende målemetoder, der tillader en omvurdering af værdibegrebet og dettes udskiftning med eksakt målelige størrelser.

INTERAKTIONSPROCESSERNES UDSTRÆKNING, VARIATION OG INTENSITET

Dahlström har ikke i sin analyse taget hensyn til alle problemer, der knytter sig til *betingelserne for indgåelse af interaktionsforhold*. For nærmere at undersøge dette benytter vi igen de praktiske spilopstillinger, men komplicerer dem yderligere ved at indføre flere interaktionsmuligheder for én af deltagerne og ved at benytte flere deltagere end to. Vi antager, at der ikke gives andre interaktionsmuligheder for de parter, der deltager, end dem der angives i opstillingen, og at et interaktionsforhold kun kan tilvejebringes imellem to parter ad gangen. (Tavle IX–XI).

Vi har spillerne A_1, A_2 og A_3, der alle spiller med B.

Vi vil nu se, at A_2 i tilfælde af, at magtspillet alene havde omfattet ham og B, ville have haft fuldstændig kontrol med sit udbytte. B ville i dette tilfælde ikke have haft mulighed for at give A_2 noget motiv til at skifte strategi fra a_1 til a_2 for eksempel. I det foreliggende tilfælde har A_{1-3} imidlertid kun to interaktionsmuligheder, begge med B, medens B har seks interaktionsmuligheder, handlingsalternativer, i forholdet til A_{1-3}. I tilfælde af, at A_2 insisterede på strategien a_1, kunne B, der kun kan spille med én modpart ad gangen, i stedet vælge at lade et interaktionsforhold med A_3 komme i stand, hvorved han ville få udbyttet 5. Her ville imidlertid A_1 kunne byde over ved at spille a_1b_2 med B. Herved ville A_1 ganske vist kun vinde 1 point, medens B ville vinde 10. Dette ville dog være at foretrække fremfor intet at vinde. A_2 kunne da se, at med mindre han skiftede strategi til a_2 og tilbød B a_2b_1 ville intet være vundet for ham. Han ville med denne strategi kunne udkonkurrere A_1 ved at byde B en gevinst på 15 point. Konsekvensen af, at B har *flere* interaktionsmuligheder

IX		B		X		B		XI		B	
		b_1	b_2			b_1	b_2			b_1	b_2
A_1	a_1	0 5	10 1	A_2	a_1	0 5	3 5	A_3	a_1	5 5	1 5
	a_2	0 5	0 1		a_2	15 1	1 1		a_2	5 1	1 1

end de øvrige, og konsekvensen af, at disse ikke har *andre* interaktionsmuligheder end de to, der er skitseret i hver opstilling er, at B kan tvinge parterne til at give ham bedre betingelser, end han ellers ville have kunnet opnå.

Det er klart, at der er tale om et tilfælde af loven om udbud og efterspørgsel. Vi bør imidlertid være opmærksomme på, at opstillingen her ikke giver mulighed for fleksibilitet i tilbud og efterspørgsel på anden måde end ved et skifte i strategi. Det stive i opstillingen er imidlertid illustrerende for en række meget ofte forekommende forhold i en social sammenhæng, at de ting der »byttes« i interaktionsforholdet ikke lader sig dele.

Eftersom A_{1-3} kun kan skabe et interaktionsforhold til B, og B ikke er tvunget til at indgå et interaktionsforhold med én bestemt, er i realiteten alternativer udelukket for A_{1-3}, hvorved omkostningsniveauet, som vi hidtil har defineret som værende lig den samme aktivitet benyttet i den næstbedste anvendelse, bliver nul. B kan derfor drive bytteforholdet mod et maksimum af gevinst for sig selv og mod et minimum af gevinst for modparten, hvis han ønsker dette, således som det i realiteten skete i bytteforholdet med A_2. Dersom parterne A_{1-3} havde haft visse andre muligheder for at skabe et interaktionsforhold med andre parter, ville B's mulighed for at skabe et interaktionsforhold med A_{1-3} være begrænset af disses alternative muligheder, d. v. s. deres omkostningsniveauer. Omvendt ville B's alternative muligheder, hans omkostningsniveau, være afgørende for om han ville indlade sig i et interaktionsforhold. *Det acceptable interaktionsinterval, hvor interaktionsforhold kan komme i stand, ligger følgelig imellem de grænser, der afstikkes af de forhandlende parters omkostningsniveauer* (26).

Den måde, hvorpå værdier fordeles i spillet, er således afhængig af parternes alternative handlingsmuligheder og omkostningsniveauer. Vi skal i det følgende komme nærmere ind på konsekvenserne af disse iagttagelser.

Vi har i det foregående betragtet konsekvenserne af en *udstrækning* af interaktionsmulighederne til en række deltagere, men indskrænket interaktionsmulighederne i de to-sidede forhold til to. Vi skal i det følgende betragte en større *variation* af interaktionsmulighederne imellem to parter. Vi vil her igen benytte en spilteoretisk matrice.

Af opstillingen vil det ses, at skønt A og B i ruderne har nøjagtig samme kombinationer at vælge imellem, vil B have langt større kontrol med udfaldet. Begge parter er betinget afhængige af hinanden, men eftersom B har større mulighed end A for at øve kontrol med modpartens omkostningsniveau vil han kunne udsøge en strategi, hvor A' omkostningsniveau er ringe, hans gevinst kun lidt større, men B's egen gevinst stor. B vil, hvis vi ikke regner med flere successive spil, kunne opnå så gunstige betingelser

		A	
		a_1	a_2
B	b_1	5 / 5	2 / 9
	b_2	9 / 2	5 / 5
	b_3	1 / 11	11 / 1
	b_4	1 / 1	12 / 2
	b_5	2 / 12	1 / 1
	b_6	6 / 5	3 / 4
	b_7	4 / 3	5 / 6

som kombinationen b_5a_1. Denne kombination vil være bedre for A end slet intet spil og den er bedre end det nærmeste alternativ b_5a_2. A's omkostningsfaktor er afgørende for på hvilket niveau byttet finder sted. (Selvom vi analyserede tavlen på lidt anden måde med lidt ændrede forudsætninger ville parternes omkostningsniveau stadigt være afgørende.)

Vi har i det foregående behandlet to af de tre dimensioner i interaktionsforholdet, nemlig udstrækning og variation, men er ikke kommet ind på intensitetsdimensionen.

Vi kan aflede intensitetsdimensionen af den tidligere benyttede hypotese, at »jo større nettoudbytte de involverede parter opnår af »byttefor-holdet« jo mere tilbøjelige vil de være til at handle i denne retning«.

Intensiteten i handlingssituationen har derfor en direkte sammenhæng med »det der står på spil« for parterne. Det er dette forhold Dahlström har peget på, når han omtalte graden af betinget afhængighed. (jvf. de forannævnte tavler IV og V). Intensiteten svarer da til tilbøjeligheden til

at handle i én bestemt retning som følge af den modificerende indflydelse et andet system har på et systems økologiske forhold. I Dahlströms eksempler viser graden af betinget afhængighed hen til motivering til at skifte strategi. Motiveringen kunne lige så vel gælde indgåelse af et interaktionsforhold i det hele taget. Det eneste vi da kan sige om intensiteten inden for de snævre begrænsninger, som vi hidtil har pålagt analysen, er da, at intensiteten er proportional med det nettoudbytte, der forventes af et interaktionsforhold, og at intensiteten tenderer mod nul, hvor omkostningsniveau og nettoudbytte afbalancerer hinanden, således at handletendensen ophører. Set i relation til de to analyser af konsekvenserne af interaktionsmulighedernes udstrækning og variation kommer intensiteten til udtryk i villigheden til at acceptere et bytteforhold, der nærmer sig den grænse, der sættes af omkostningsniveauet. Dette er imidlertid en konsekvens af den *statiske* betragtning, som vi hidtil af overskuelighedsgrunde har lagt til grund for analysen. Hvis vi bevæger os over i *dynamiske* betragtninger vil der åbne sig andre muligheder for at karakterisere denne dimension.

ET FORDELINGSPRINCIP I DET SOCIALE HANDLINGSLIV

Et betydningsfuldt resultat af den foregående analyse er konstateringen af, at »bytteforholdet«, det vil sige den distribution af »værdier«, som finder sted imellem parterne, er en funktion af de to parters omkostningsniveauer. Disse er igen afhængige i hvert fald statistisk set af de interaktionsmuligheder, der står til rådighed for parterne. Der er grund til at understrege denne sidste iagttagelse stærkt, idet den viser os et *fordelingsprincip* i det sociale handlingsliv (IX).

II DEL
ADFÆRDSMØNSTRE OG SYSTEMLIGEVÆGT

I det følgende anstilles forsøgsvis nogle betragtninger over adfærdsmønstre og systemligevægt med henvisning til den i det foregående anvendte økologiske adfærdsmodel. Vanskelighederne ved at finde frem til empiriske indikatorer for komplicerede adfærdsmønstre diskuteres, herunder forholdet mellem verbaliserede normer og faktisk adfærd.

IX. Dette fordelingspriscip udbygger David Eastons definition af politik som: »the authoritative allocation of values as it is influenced by the distribution and use of power.« Erling Bjøl har rettet kritik mod David Eastons forsøg på at overføre princippet på den internationale politik. Jeg er på væsentlige punkter uenig med Erling Bjøl, hvis opfattelse synes mig at bero på misforståelse. Erling Bjøl: International Politik I. s. 16 ff.

SYSTEMANALYTISK IDENTITETSOPFATTELSE

Selvom vi i det foregående har benyttet en statisk betragtningsmåde, har vi dog strejfet en dynamisk betragtning ved at antage, at visse adfærdsmønstre var karakteristiske for systemerne.

Anvendelsen af handlingssystemer som grundlæggende i beskrivelsen rejser visse filosofiske problemer.

Alfred Korzybski har hævdet, at en erkendelsesteori bygget på den aristoteliske identitetsopfattelse er uanvendelig, fordi virkeligheden er en proces, ikke en samling objekter og at intet følgelig er identisk med noget, ikke engang med sig selv.

Anatole Rapoport har imødegået denne opfattelse, men tilføjet, at teoretikeren, der arbejder med systemer definerer identiteten som *strukturel* isomorfi. (På samme måde kan der eksistere *funktionel* isomorfi). Identitetsopfattelsen dækker følgelig ikke alene over visse adfærdsmønstre, men også over strukturens dynamiske aspekter, det vil sige lovene for systemets adfærd og for dets evolution (27). Identiteten er ikke knyttet til navnelighed eller til de ændringer der til enhver tid foregår i en organisme eller en struktur, men til visse invariable træk: »... the continuity of the United States is a fact to the extent that structural invariants residing in the United States as a system can be actually exhibited, not because of the way the flag looks.« Denne bemærkning om strukturel isomorfi må imidlertid kvalificeres for så vidt angår tidsdimensioner. (Ved at henvise til dynamik og evolution anvender Rapoport en tidsdimension, men han kvalificerer den ikke). Inden for korte tidsrum kan vi tillade os at betragte en lang række træk som invariable fra ét tidspunkt til et andet. Udstrækker vi vor betragtning til at gælde lange tidsrum, må vi inddrage flere emner blandt de variable og de invariable træk bliver mere grundlæggende. (Jfr. Erling Bjøls betragtninger over grundholdninger i »La France devant L'Europe«, Århus 1966.)

Der er således en nøje sammenhæng imellem vor identifikation af en struktur og den tidsdimension, vi vælger at anvende. Udformningen af en politiks detailler kan skifte fra time til time. Selve politikkens hovedretning kan ændres i løbet af en årrække. Grundbestanddelene i en stats udenrigspolitik kan skifte med statssystemets udvikling og med ændringer i de demografiske og tekniske forhold. Selve systemets orientering imod overleven vil være invariant så længe strukturen eksisterer. Vi må for hvert led i beskrivelsen gøre os klart, at vi bevæger os inden for en bestemt ramme, og at dét der i én sammenhæng fremstår som konstant, i en anden sammenhæng vil være underkastet ændringer.

Den systemanalytiske fremgangsmåde, som vi har støttet os stærkt til, byder på visse fordele i forbindelse med beskrivelsen af politiske forhold.

Et problem, der længe har budt historikere og politiske videnskabsmænd på problemer, er definitionen af et begreb som national interesse. Det forekommer diffust og man finder det vanskeligt at føre tilbage til noget fast, skiftende som begrebets indhold kan være med skiftende beslutningstagere eller situationer. Vanskelighederne er blandt andet opstået, fordi man ikke uden videre kunne anerkende en identitet imellem en stat til ét tidspunkt og en stat til et andet tidspunkt, hvis man skulle bringe de nationale interesser ind som et karakteristikon ved statsbegrebet. Kunne man tale om en stat som en handlende enhed i den internationale politik uden at tage hensyn til en lang række faktorer, der rent faktisk var underkastet variationer og som derfor bragte staten som identisk med sig selv begrebsmæssigt ud af balance?

Morgenthau har forsøgt at løse problemet ved at hævde, at den nationale interesse kunne substitueres med et generelt ønske om at maksimere magt og indflydelse, idet disse begreber til syvende og sidst var nøglen til opnåelsen af alle andre goder. Eftersom beslutningstagerne ved definition i deres handlinger blev ledet af denne tankegang kunne han hævde, at der i denne henseende bestod isomorfi imellem dem, der handlede på statens vegne på ét tidspunkt og dem der handlede på statens vegne til et andet tidspunkt. Tankegangen går ud på at knytte identiteten til et bestemt *strukturelt* træk, et adfærdsmønster, der uanset indhold følges af alle statsmænd til enhver tid. Hermed er Morgenthau gået et skridt i retning af den systemanalytiske identitetsopfattelse.

Morgenthaus fremgangsmåde indebærer imidlertid den ulempe, at det særprægede og højst forskelligartede i staternes adfærdsmønstre træder noget tilbage (X).

Ved at benytte en systemanalytisk fremgangsmåde og ved at skabe en afgrænsning i tiden vil vi kunne karakterisere staterne i den betragtede periode ved et sæt variable, der varierer afhængigt inden for visse grænser, hvorved et adfærdsmønster frembringes. Herigennem får vi mulighed for at arbejde på en nem måde med så diffuse begreber som ideologi, national interesse, politiske ideer m. v., idet vi definerer disse som adfærdsmønstre, der også lader sig fænomenologisk beskrive. (Hvilket kan være en genvej i identifikationen).

X. Morgenthau udtrykker sig således i Politics among Nations: »The concept of interest defined as power ... makes the theoretical understanding of politics possible. On the side of the actor, it provides for rational discipline in action and creates that astounding continuity in foreign policy which makes American, British or Russian foreign policy appear as an intelligible, rational continuum, by and large consistent within itself, regardless of the different motives, preferences, and intellectual and moral qualities of successive statesmen. A realist theory of international politics, then will guard against two popular fallacies: the concern with motives and the concern with ideological preferences.« (Anf. a. »Six principles of political realism.«)

Vi kan endvidere henvise til disse adfærdsformer som de drivende kræfter i udviklingen. *Det bliver en første opgave at beskrive disse adfærdsmønstre og undersøge, hvorledes ændringer i omgivelserne, der tenderer mod at nedbryde interesse- eller normkomplekset, følges af ændringer i systemet, der tenderer mod at genoprette tilstanden, idet vi forklarer interaktionsforløbet ved hjælp af en økologisk model for magtudøvelse.*

VÆRDI

Set ud fra en økologisk betragtningsmåde kommer en interaktion i stand gennem en aktivitet fra én parts side, som modificerer en anden parts milieu på en sådan måde, at der udløses en aktivitet fra denne side inden for det samme handlingssystem.

Dahlström har opfattet magtressourcer som »bytteobjekter« i en interaktionsproces. Forudsætningen for at et emne kan optræde som bytteobjekt må være den, at emnet tillægges værdi inden for mindst et af de systemer, der samvirker i et handlingssystem. Før vi kan bestemme, hvad vi forstår ved magtressourcer eller bytteobjekter må vi derfor bestemme, hvad vi forstår ved værdi.

I overensstemmelse med vort aksiomatiske udgangspunkt, at den handlende enhed vil forsøge at maksimere sine værdier i en social sammenhæng, må værdierne komme til udtryk i valget af handlingsalternativer. Adfærdsmønsteret vil følgelig være karakteriserende for systemernes værdisyndromer (XI) ved at betegne en fordeling af den samlede adfærd på forskellige emner.

Set fra én parts side vil en værdi følgelig optræde som en modificerende faktor i omgivelserne, der udløser en aktivitet, der er beregnet på at realisere denne værdi. Aktivitetens omfang, målt efter en eller anden målestok er indicerende for om et emne, der er egent for et system er at betragte som en værdi i social henseende. Dette kan vi sætte i direkte forbindelse med de betragtninger, som vi har anført om konsekvenserne i bytteforholdet af interaktionsmulighedernes antal. Dette at én part besidder en værdi eller et bytteobjekt betyder, at der står denne part en række interaktionsmuligheder åbne.

Bytteobjektet og dets værdi er karakteriseret i en social sammenhæng af

XI. Udtrykket værdisyndromer er udmøntet af Erling Bjøl og benyttes både i »International politik« og i disputatsen »La France devant l'Europe«. Man kan være imod sproglige nydannelser, der hindrer kommunikation. I dette tilfælde er udtrykket imidlertid heldigt for så vidt som man forstår meningsindholdet. Syndrombegrebet er hentet fra medicinen, hvor det henviser til samlingen af symptomer, der peger på en bestemt sygdom. Værdier er ofte, i hvert fald som de fremtræder for os, kun lidet organiserede. Et værdisyndrom udtrykker derfor, at de observerede værdiopfattelser peger mod en eller anden form for organisation på en sådan måde, at en begrundet hypotese om sammenhæng kan opstilles.

det omfang i hvilket dette objekt åbner interaktionsmuligheder i henseende til udstrækning, variation og intensitet.

Den systemanalytiske fremgangsmåde giver os et, ganske vist aksiomatisk, udgangspunkt for en forklaring på, hvad vi forstår ved værdier.

Forestiller vi os, at systemerne er karakteriseret ved et adfærdsmønster, der henviser til systemets optimale tilstand (ligevægtstilstand), vil denne optimale tilstand betegne en behovsløs »nultilstand«.

Afvigelser fra denne tilstand vil fremkalde en motivering, der fremtræder som behov. Tilfredsstillelse af behovet vil føre til et stadigt fald i behovet mod nultilstanden. Genstande som fremtræder som behovsdækkende, vil tillægges værdi i forhold til behovets størrelse. Medens normsystemerne således optræder som en slags »styring« for systemet, optræder værdierne for så vidt som de henviser til behovsdækkende faktorer varierende med behovstilstanden. Realiseringen af værdier modsvares af en stigende tilfredshedstilstand. Begreber som godt og ondt, behageligt eller ubehageligt kan opfattes som ledsagefænomener, når den sansede virkelighed bevæger sig bort fra eller nærmer sig den optimale tilstand i de variable, der karakteriserer systemerne som sådanne.

Værdier behøver naturligvis kun i visse tilfælde at være knyttet til andre handlende enheder.

Hvis vi tillægger visse emner i omgivelserne værdi som følge af en behovstilstand må interaktionen være retningsbestemt, således at forstå, at den aktivitet der igangsættes tager sigte på visse nærmere betegnede konkrete emner. Interaktionen er imidlertid retningsbestemt i mere end denne forstand. Den må samtidig være rettet mod genoprettelse af ligevægtstilstanden.

Fordi der ændres retning med hensyn til emne, behøver vi ikke at antage, at der er ændret retning for så vidt angår genskabelse af ligevægt i forholdet mellem visse variable. En form for adfærd kan vise sig mindre anvendelig for opnåelsen af et socialt gode end en anden. Begge former for aktivitet er imidlertid rettet mod opnåelsen af en ligevægtstilstand.

Benytter vi en økologisk betragtningsmåde, kan vi sige, at *ændringer i omgivelserne, der tenderer mod at forskyde systemets ligevægt og dermed fremtræder som motiverende faktorer, tenderer mod at fremkalde en aktivitet, der i henseende til retning, udstrækning, variation og intensitet er bestemt af arten og graden af afvigelse fra ligevægtstilstanden og rettet mod genskabelse af ligevægten* (28).

SYSTEMLIGEVÆGT

Vi har igennem anvendelse af en økologisk betragtningsmåde nærmet os George C. Homans definition på systemligevægt, der lyder således:

»... equilibrium is that special state of a social system in which the

values of the elements entering the system and the relations between the elements are such that any small change in one of the elements sets in motion other changes that tend to restore the system to the condition that existed before the first change took place«.

Homans føjer imidlertid forsigtigt til: »Note that we have not claimed equilibrium or a tendency toward equilibrium as an inherent property of a social system. Equilibrium exists in some groups some of the time, not in all groups all of the time«.

Homans forbehold, der i modsætning til vort materiale bygger på systematisk empirisk referens, er en alvorlig udfordring til vort udgangspunkt, hvor vi faktisk har bygget på forestillingen om en tendens til ligevægt som et karakteristikon knyttet til systemet og afledt af selve definitionen på et system (XII).

Vi kan hertil sige, at Homans definition på ligevægt forudsætter en faktisk tilbagevenden til ligevægtstilstanden. Når han taler om *tendens* til ligevægt dukker vort problem op. Vi har forudsat en sådan tendens, men ikke forudsat, at der nødvendigvis *eksisterede* en ligevægt. Vi har med andre ord antaget, at en afvigelse fra ligevægtstilstanden ville følges af en modsat rettet tendens forudsat at forskydningen fra ligevægtstilstanden var kraftig nok, men *ikke* at denne modsat rettede tendens nødvendigvis var stærk nok til at genoprette den tidligere tilstand.

Homans peger i sine undersøgelser over dynamikken i gruppesystemerne særligt på den stadige udvikling systemerne er underkastet i retning af integration og disintegration. Et system i ligevægtstilstand vil hverken integreres eller disintegreres yderligere. Det er klart, at denne sidste tilstand vil være forholdsvis sjældent forekommende. Set ud fra en statisk betragtningsmåde må der imidlertid til enhver tid kunne fremprovokeres en modsat rettet tendens i et system, ligegyldigt hvor det befinder sig på trinrækken forudsat, at der stadigt eksisterer et system, selvom denne tendens

XII. George C. Homans: The Human Group. London (1951), 1957 s. 303, 311. Se Homans diskussion af anvendelsen af et begreb som ligevægt anf. a. s. 304–311, 449.

Se endvidere Homans: Social Behavior, London 1961 s. 112–14, hvor han kraftigt polemiserer mod at opfatte ligevægt i denne forstand som udtryk for homoestase og imod »funktionelle sociologer«. Han skriver:

»Nor do we, like the so-called functional sociologists, simply assume that equilibrium exists and then use it to try to explain why the other features of a group or a society should be what they are.«

Jeg antager ikke, at der nødvendigvis *behøver* at bestå ligevægt. På den anden side ville vi ikke kunne tale om strukturel eller funktionel isomorfi, hvis vi ikke antog eksistensen af systemer der var defineret ved et variationsinterval for et sæt gensidigt afhængige variable. At systemer opstår og går til grunde er indlysende.

Se endvidere R. N. Rosecrance: Action and Reaction in World Politics, Boston 1963, s. 230, der gør sig til talsmand for den samme opfattelse, som jeg her har anlagt.

ikke er tilstrækkelig til at forhindre, at systemet ændres i retning af integration eller disintegration.

Benytter vi nu vor økologiske magtmodel eller handlingsmodel på det foreliggende, vil vi se, at en afvigelse fra et adfærdsmønster, som én enhed skaber, vil være forbundet med omkostninger i form af sanktioner fra de øvrige komponenters side. Hvis omkostningerne er større end værdien af den handling, der konstituerer afvigelsen, vil en gentagelse være mindre sandsynlig henset til princippet om enhedernes ønske om at maksimere deres værdi i en social sammenhæng. Hvis systemet er i færd med at disintegrere vil sanktionerne være mere tilfældige eller knapt så stærke, hvorved ligningen der vedrører nettoudbyttet forskydes til fordel for afvigelse, hvilket igen vil virke tilbage på systemet.

Homans bruger i sin undersøgelse de variable: aktion, interaktion, normer og følelser (sentiment). Med en let modifikation til fordel for de begreber vi her har brugt kan vi erstatte sentiment med motivering og illustrere forholdet i analogi med Homans således:

Hvis adfærdsmønsteret bestemt som et normativt system er lidet defineret (lavt integrationsniveau) vil en afvigelse herfra være vanskelig at bestemme og størrelsen af den motivering, der fremkommer vil være usikkert bestemt, hvorved værdierne i omgivelserne ligeledes bliver usikkert bestemt. Bestemmelsen af en sandsynlighed for modsat rettet handling vil ligeledes være vanskelig. Tilfældig eller usystematisk handling vil medføre øget usikkerhed omkring adfærdsmønsteret og yderligere mindske mulighederne for fremtidig konformitet med et adfærdsmønster. Systemet disintegreres. Et højere interaktionsniveau vil tillade nøjere bestemmelse af grænserne i adfærdsmønsteret og sikre bestemmelse af værdier, hvorved handletendenserne bliver bedre defineret, hvilket igen bidrager til at underbygge adfærdsmønsteret. Systemet integreres.

INTEGRATION AF NORMER PÅ FORSKELLIGE PLAN

Betragtningen af de dynamiske aspekter i systemet, som vi her har illustreret analogt, fører Homans til at opstille sin anden ligevægtssætning, der tager sigte på en beskrivelse af forholdet, når en leder bevidst fører gruppen fra én position til en anden. Denne såkaldte kontrollerede dynamiske ligevægt defineres således:

»... a social system is in moving equilibrium and authority exists when the state of the elements that enter the system and of the relations between them including the behavior of the leader is such that disobedience to the orders of the leader will be followed by changes in the other elements tending to bring the system back to the state the leader would have wished it to reach had the disobedience not taken place« (39).

Går vi tilbage til den betragtningsmåde, som vi har anlagt på systemanalysen, er det klart, at den »stabile« ligevægt (respektive ustabile) har relation til adfærdsmønsteret som sådant, hvorimod det dynamiske aspekt har relation til systemets bevægelse fra en behovstilstand til en nultilstand. Det vil sige, at den dynamiske ligevægt er udtryk for opretholdelse af en specifik *handlingsnorm,* der er afledt af det generelle normsystem. *Den dynamiske ligevægt er således et integrerende led i den stabile ligevægt.* Sammenhængen imellem det almindelige normsystem og de specifikke handlingsnormer, der er bestemmende for systemets enkelte handlinger, er et uhyre interessant område, som mere indgående er blevet behandlet inden for den internationale politik af den svenske docent Hans Petersson i hans bog: Power and International Order (40)

Peterssons emne er undersøgelsen af visse typiske normsystemer i den internationale politik i relation til tre aspekter eller variable, der anses for afgørende for etableringen og opretholdelsen af international orden, nemlig kapacitet, motivation og politik. Motivation opfattes af Petersson i overensstemmelse med Levy som en intensitetsdimension, der udgør ét aspekt i magtanalysen. Vi kan her pege på Dahlströms påvisning af en motivbasis i magtrelationen som en nødvendig forudsætning for magtudøvelsen. Kapacitet svarer analogt her til det af Dahl og Dahlström anvendte begreb, magtressourcer. Ved politik forstås valget imellem politiske muligheder, den faktiske udøvelse af magt.

Petersson forsøger på en ikke fuldt så skarp måde som Dahlström at betragte den internationale politik som udtryk for et relationsforhold, hvori der eksisterer en magtbasis, motiver til udøvelse af magt og en faktisk udøvelse af magt.

Selve magtanalysen i Peterssons disputats er af mindre værdi for os i den foreliggende undersøgelse end hele det store empiriske materiale, hvorigennem han fastslår en sammenhæng imellem det generelt udformede adfærdsmønster, hvad han kalder stereotyperne, det mere alment målorienterede strategiske adfærdsmønster og det specifikke *middel* til opnåelse af et mål i politikken.

Vi går her fra det mere generelle til det mere specifikke plan. For hver af de fire måder at forholde sig til den internationale politik på, den autoritære, den moderate, den radikale og den revolutionære påvises ét ejendommeligt adfærdsmønster, der rummer alle plan og som adskiller sig kvalitativt fra de øvrige.

Synsvinklen er med nødvendighed i første omgang den statiske, men Petersson fremhæver, at der består en bestandig vekselvirkning imellem dette adfærdsmønster og den omverden, hvori der opereres, således at muligheden for dynamisk udvikling i disse adfærdsmønstre foreligger.

Denne interessante påvisning af en sammenhæng imellem det generelle

adfærdsmønster eller normative grundlag og de specifikke handlingsnormer viser, hvorledes der i beslutningsprocessen indgår faktorer, der skaber en begrænsning i de strategier og midler, der kan bringes i anvendelse i udenrigspolitikken. Richard Snyder påpeger netop dette forhold ved at understrege betydningen af visse kriterier i beslutningsprocessen, der indskrænker det antal handlingsalternativer, der kan komme i bestragtning (Foreign Policy Decision Making, 1962). Værdien af Peterssons undersøgelse ligger i påvisningen af særlige handlingsmønstre i en generel international sammenhæng. Disse adfærdstyper går på tværs af landegrænserne, hvilket er indicerende for en række determinanter, der har deres rod i forskellige sociale forhold snarere end i forskel i nationalitet. Dette behøver dog ikke forhindre en lignende undersøgelse af staters adfærd som fremgået af forskellige adfærdstyper. På et mindre specifikt plan er vi vant til at operere med den slags problemer når vi for eks. taler om »status quo« magter, »mættede« og »umættede magter«, »revisionistiske« og »revolutionære« stater.

OVERENSSTEMMELSE MELLEM NORM OG ADFÆRD

Vi har i det foregående henvist til, at den fænomenologiske bestemmelse af adfærdsmønstre kunne være en genvej til identifikationen af sådanne.

Vi har dermed rejst følgende problem: Hvis vi ikke er i stand til at observere faktisk adfærd med henblik på bestemmelsen af meget komplicerede adfærdsmønstre kan vi da danne os en forestilling om disse ved at undersøge udsagn om disse adfærdsmønstre? Vi støder her på udsagn om politiske, religiøse eller moralske forhold. Vi får en indsigt i hvorledes de gældende normer er beskafne set ud fra officielle dokumenter eller forskellige personers synspunkter.. Det er samtidig klart, at vi ikke umiddelbart kan slutte fra udsagn om normativt bestemt adfærd til den faktiske adfærd. Spørgsmålet er imidlertid i hvilket omfang, der består en adskillelse imellem de to. Dette er afgørende for i hvilket omfang »vi kan skyde genvej« ved at henvise til f. eks. kodificerede normsystemer, love m. m.

Så snart vi begynder at analysere dette problem, viser det sig imidlertid, at vi må specificere hele situationen, ligesom vi må gøre os klart, hvilke sammenligninger vi vil drage. Vi må for eks. gøre os klart, om vi sammenligner »stereotyper« eller mere målorienterede forestillinger med den faktiske adfærd. Vi må undersøge om udsagn om overbevisning er fremsat i situationer, hvor der består stærk social kontrol og tilsvarende om de handlinger, hvis konformitet til det normative system vi vil undersøge, er foretaget under tilsvarende stærk social kontrol.

Den historiske undersøgelses søgen efter den sammenhæng, hvori udtalelser fremsættes er her et betydningsfuldt hjælpemiddel. Mere alment kan

vi ikke sige, at der foreligger nogen accepteret teori om sammenhængen imellem adfærd og overbevisning. Der foreligger imidlertid en litteratur og en række enkeltundersøgelser, der kan give fingerpeg.

Nordmanden Ragnar Rommetveit har gjort et forsøg på at kaste lys over problemet i en lille bog i Nordisk Sommeruniversitets monografiserie »Action and Ideation«.

Visse studier viser intellektuel overbevisning som en vigtig determinant i handlingslivet. Andre studier, således Festingers over »cognitive dissonans« viser, hvorledes der består en bemærkelsesværdig stabilitet i en række politiske, moralske og religiøse normkomplekser, der modsvares af en stærk konformitet til normsystemet. I disse undersøgelser peges der på perceptionsmønsteret som en betydningsfuld forudsætning for denne stabilitet. Der peges ligeledes på den motivation til opretholdelse af systemet og dermed til konformitet, som ligger i en form for gruppepres eller et behov for bekræftelse af overbevisningen blandt gruppefæller. Tankegangen kan her sammenlignes med det, vi har gjort gældende om begreber som magt og indflydelse. Ragnar Rommetveit anskueliggør forholdet således:

»I subscribe to the paper supporting my point of view, testing its validity against the opinions of those who agree, with me. Only infrequently do I expose myself to information contrary to my outlook, and such information is then hard to understand and easily forgotten. In short, I am living in a very stable social world, structured in terms of my firmly held convictions and validated against a social reality« (31).

En sådan resistens over for information og modstand mod tilpasning til ændrede omstændigheder viser Janis som noget karakteristisk for visse neurotiske typer (32).

»... Symptoms of acute neurotic anxiety might be associated with the presence of defensive inhibitions which interfere with efficient use of intellectual and judgemental capacities ... In such individuals defence mechanisms, emotional blocks, and generalized anxiety reactions are likely to interfere with attention, comprehension and acceptance of persuasive communications« (XIII).

Rommetveit har selv udført en række eksperimenter for at kunne sammenligne overbevisning, faktisk adfærd og udsagn om kriterier efter handlingernes udførelse.

Eksperimenterne viste næsten perfekt overensstemmelse mellem »the individuals ideology and his retrospective account of his preference ranking«.

XIII. Citeret efter Rommetveit s. 44–45.

Det er interessant her at citere Alan Bullock:

»Hitlers ostensible reason for shutting himself up in this way was the demands made on him by the war. But there was a deeper psychological compulsion at work. Here he lived in a private world of his own, from which the ugly and awk-

Undersøgelserne viste også sammenhæng mellem et individs valg (i dette tilfælde af partnere) og dets bagefter afgivne udtalelse om de benyttede valgkriterier. Denne sammenhæng var dog mindre udtalt end den første. Der påvistes ingen sammenhæng af betydning mellem ideologien og den faktiske adfærd. Dette sidste resultat kan siges at være et stærkt memento til vor »praktiske genvej«.

Vi kan imidlertid spørge os selv om sammenligningen foregik på niveauer, der kunne sammenlignes. Rommetveit påviser således selv, at de eksplicitte valgkriterier ofte ikke var operationelle. Selve definitionen af begreber som ærlighed og intelligens er flydende og derfor vanskelige at benytte som valgkriterier. Det fremgår heller ikke ganske klart, om der var samme grad af gruppepres til stede, hvor udtalelser om ideologi blev fremsat, og hvor handlingerne blev foretaget En vigtig iagttagelse som gjordes af Rommetveit i hans forsøgsrække var, at der i stedet for de postulerede kriterier fandtes en række kun lidt bevidste og ikke eksplicitte kriterier, der med stor konsistens anvendtes på den foretagne udvælgelse.

Hele Rommetveits gennemgang af disse problemer munder ud i den konklusion, at der synes at foreligge et sådant sæt af mere eller mindre skjulte kriterier, der gør sig gældende også, hvor vi ville tale om ikke-rationel adfærd, og som med temmelig stor sikkerhed tillader forudsigelser om adfærd. Rommetveits konklusioner går således nærmest imod den mulighed, som vi har ønsket at benytte os af for at finde en empirisk indikator for arten og tilstedeværelsen af adfærdsmønstre.

Sammenholdt med de øvrige undersøgelser synes det dog ikke rimeligt at antage, at udsagn om normsystemer skulle være uden indhold. Det må på den anden side være tilrådeligt at sammenholde sådanne udsagn med faktisk adfærd, hvor en sådan sammenligning er mulig for at undersøge om afvigelserne imellem normsystem og adfærd er så store, at vi grundlæggende må ændre begrebsindholdet i systemet, eventuelt forkaste det. Det er iøvrigt med henblik på Rommetveits undersøgelser rimeligt at henvise til den forskel, der antages at bestå imellem tilegnede og fælles værdisystemer (44).

---

ward facts of Germany's situation were excluded. He refused to visit any of the bombed towns, just as he refused to read reports which contradicted the picture he wanted to form. The power of Martin Bormann, Hitlers personal secretary and head of the Party Chancery, was built up on the skill with which he pandered to this weakness, carefully keeping back unpleasant information and defeating the attempts of those who tried to make Hitler aware of the gravity of the situation. Hitler had always hated an »objective« attitude toward facts, and this prejudice became more marked as the facts became more unpalatable. In the last eighteen months of his life, the refusal to see or admit what was happening outside the magic circle of his headquarters was the essential condition of his ability to continue the war. The concrete bunker in which he immured himself was a refuge against something far more threatening than bombs, against the intrusion of a harsh reality into the world of fantasy in which he preferred to live.«

Hitler a Study in Tyranny s. 661–62 (perioden 1943–44).

Hele studiet af sammenhængen mellem politisk tænkning og politisk adfærd er stærkt i støbeskeen. I denne forbindelse er ikke alene konformitet med politiske normer af betydning, men også de forskellige *plan* i det politiske system (XIV).

En videre forskning på området støttet på en bedre kvantificering af ideologiske dimensioner er højst påkrævet.

KONKLUSION

Afsluttende kan vi sige, at vi i denne artikel har berørt en række centrale emner af betydning for studiet af såvel statskundskab som international politik. Artiklen har vist nødvendigheden af videregående forskning hvad angår forholdet mellem normer og adfærd og forholdet imellem forskellige normative planer spændende fra det generelle plan til de specifikke handlingsnormer. Hvad angår de teoretiske resultater, som er nået, må disses bærekraft vises i forbindelse med empiriske studier.

KILDER OG NOTER

1. Beslutningsprocessen som udgangspunkt for studiet af international politik. Økonomi og Politik, nr. 1, 1967. København 1967.
2. Herbert C. Kelman ed. International Behavior. A social-psychological Analysis. New York 1965.
   Morton Kaplan: System and Process in International Politics. New York 1957.
   Bernhard C. Cohen: The Political Process and Foreign Policy. Princeton 1957.
   Erling Bjøl: La France devant L'Europe. Århus 1966.
3. Dorwin Cartwright: Influence, Leadership, Control i March, James G.: Handbook of Organization, Rand, Mac Nalley a. Co. Chicago 1965 s. 40–41.
4. Edmund Dahlström: Exchange, Influence and Power. Acta Sociologica vol. 9.Fasc. 3–4. 1966.

XIV. Samuel H. Barnes har i en interessant artikel i Journal of Politics berørt emnet. Han hævder her, at organisationerne indtager en fremtrædende plads ikke alene som bærere af ideologiske opfattelser, men også som et mellemled mellem de ideologisk bevidste lag i den politiske proces og de store masser. Han fremsætter den hypotese, at de kun lidt ideologisk bevidste bredere lag i den politiske proces afleder deres adfærdsmønster i højere grad af deres tilknytning til organisationer end af tilegnede ideologiske opfattelser. De brede opfattelser, der gør sig gældende blandt masserne er ofte så konforme, at masserne herigennem ikke disponeres for politisk – eller ideologisk konflikt, som den genfindes på højere trin i samfunds- og organisationspyramiden. Afgørende for deres adfærd er tilknytningen til bestemte organisationsformer og eventuel isolation fra andre grupper.

Samuel Barnes konkluderer således: ...»the importance of organization in mediating between ideology and behavior seems firmly established. Mass belief systems are part of the raw material of politics; they are a limiting factor but not a determining one. They condition elite behavior but do not determine it. Ideologies, on the other hand, require organization to render them politically significant, and organizations work profound transformations on ideologically motivated goals. Consequently, the best focus for the study of the relationship between political thought and behavior is the study of political organization. (33).

5. Samme sted s. 239–40.
6. Talcott Parsons: Some Highlights of the General Theory of Action« i Roland Young: Approaches to the Study of Politics. Evanston 1959.
7. Se i øvrigt Thomas C. Schelling: Strategy and Conscience, Knut Midgaard: Strategisk Tenkning, (s. 159 f. eks.), J. B. Duroselle i Revue Francaise de Science Politiques.
8. Bernhard C. Cohen: The Political Process and Foreign Policy. Princeton 1957.
9. Dahlström anf. a. s. 237–38.
10. R. Dahl: The Concept of Power. Behavioral Science 2. 1957. Dahlström p. 238.
11. Se Talcott Parsons i Roland Young: Approaches to the Study of Politics.
    Jvf. her Sten Sparre Nilsons forsøg på at anvende sådanne modeller i praksis: Measurement and Models in the Study of Politics. World Politics. Oktober 1967.
12. Hans J. Morgenthau: Politics among Nations, New York 1954, s. 4–5.
13. Stanley Hoffmann: Contemporary Theory in International Relations. Prentice-Hall 1960, s. 30 ff.
14. Dahlström anf. a. Sætningen er afledet af Homans, se således: Social Behavior, London 1961, s. 278, »the frequency with which a man emits an activity is directly proportional to the value of a unit of the reward.«
15. Blau, P. M.: Exchange and Power in Social Life. New York. Wiley 1964, s. 107.
16. Dahlström anf. a. s. 242.
17. Jvf. note III.
18. J. W. Thibaut og H. H. Kelley: The social Psychology of Groups. New York. Wiley 1959, s. 101.
19. Eksemplerne er hentet fra Dahlström anf. a. s. 251. Hele diskussionen i dette afsnit er referat af Dahlströms analyse.
20. Thibaut og Kelley anf. a. s. 107. – Dahlström anf. a. s. 252.
21. Dahlström s. 255.
22. S. st. s. 256.
23. S. st. s. 256–57.
24. Cartwright anf. a. s. 19 ff.
25. Iven Reventlow: Psykologisk adfærdsanalyse ved hjælp af statistisk-ethologiske studier af fisk. Upubliceret afhandling. Psykologisk laboratorium, København 1967, s. 30.
26. Se her Sten Sparre Nilson: Measurement and Models in the Study of Stability. World Politics. Oktober 1967.
27. Anatole Rapoport: What is a viable System? ETC, a Review of General Semantics. Vol. 23, no. 4, 1966.
28. Jvf. her Dahlströms sætning, der er afledet af Homans: »Jo større nettoudbytte de implicerede parter opnår af bytteforholdet, jo mere tilbøjelige vil de være til at handle i denne retning.« Se endvidere: Ib Damgaard Petersen, Økonomi og Politik årg. 41, nr. 1, 1967.
29. Homans: The Human Group s. 422.
30. Hans F. Petersson: Power and International Order. Gleerups 1964.
31. Ragnar Rommetveit: Action and Ideation. Interdisciplinary Studies From the Scandinavian Summer University. Munksgaard 1960, s. 21.
32. Janis, I. L.: Personality Correlates of Susceptibility to Persuasion. J. Personality 1954, 22, s. 504–18.
33. Samuel H. Barner: Ideology and the Organization of Conflict: on the Relationship between Political Thought and Behavior. Journal of Politics, August 1966.
    For en diskussion af holdninger i den brede befolkning som en begrænsende faktor i den politiske proces se Ib Damgaard Petersen: Beslutningsprocessen som udgangspunkt for studiet af international politik. Økonomi og Politik. 1. 1967.